

CAHİT SITKI TARANCI'NIN ŞİİR ESTETİĞİNDE KARŞITLIK VE KARŞILAŞTIRMA TEKNIĞİ

Contrast and Comparison Techniques in the Poem Aesthetic of Cahit Sıtkı Tarancı

*Nazım ELMAS **

ÖZET

Şiir, dilin özel kullanımının ürünüdür. Şairin malzemesi dildir. Sözlük anlamının dışında kelimelerin aldığı yeni anlamlar şiire geçişi sağlar. İmgeler, mecazlar, karşıtlıklar, karşılaştırmalar dilin sınırlarını genişletir. Şairin hüneri farklılığı okura sezdirildiği oranda belirir.

Edebi eserin ilgi çekiciliği okur/dinleyici ile üst seviyede buluşma noktası oluşturulmasına bağlıdır.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın, şiirini yazarken karşıtlık ve karşılaştırma tekniğini ısrarla kullandığı dikkati çekmektedir. Bu makalede adı geçen tekniğin sanat eserine kattığı değer tespit edilmeye çalışılacaktır. Karşıtlık ve karşılaştırma tekniğinin şiir süresince okurda zengin çağrışımlara aracı olduğu üzerinde durulacaktır. Tarancı'da bu tekniğin farklı kullanımları tespit edilmiş, bu çeşitlilik sunulmak istenmiştir.

Anahtar kelimeler: Şiir, karşıtlık, karşılaştırmalar, üst dil, Cahit Sıtkı Tarancı

ABSTRACT

A poem is a stylistic use of a language. Poets' most useful material is the language. The words used beyond their first meanings give way to a transition to poem. Images, metaphors, contrasts and comparisons broaden the borders of the language. The skill of a poet is identified with how much they feel to the reader.

The attraction of a work is related to the meeting point of the work with the reader/listener.

It is noticeable that Tarancı has used contrast and comparison techniques consistently in his Works. In this article, the effect of the mentioned techniques' on the value of the work is studied. Contrast and comparison techniques' effect on richening imagination in a poem is studied. Different uses of the techniques are identified and this variety is to be presented.

Keywords: Poem, contrast, comparison, upper language, Cahit Sıtkı Tarancı

* Yrd .Doç Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tel: 05425175588, e-ulaşım: nazimelmas28@mynet.com

Giriş

Şiir, kelimelerin şairin elinde yeni anlamlar kazanmasıyla oluşur. Günlük hayatımızda sık sık kullandığımız kelimeler, sanatçı hüneriyle özel anlamlarla okur karşısına çıkar. Cümledeki kullanımında; mısradaki duruşunda, yan yana olduğu kelimeler arasındaki özel yerinde bir aykırılık hemen sezilir. Sıkça kullandığımız bir kelimeye şair tarafından, bulunduğu yere ve temaya uygun yeni anlam yüklenmiştir. Kelimenin bizim bildiğimiz önceki anlamı değişmiş yeni bir anlamla okuyucunun karşısına çıkmıştır. Kelimelerin şiir olmaya başladığı, şiir olduğu nokta burasıdır. Dilin üstüdü haline gelmesinde üstün hüner sahibi sanatçılar, büyük sanatçı olarak bu nitelikleriyle anılmaktadır. Bu sanatçılar, kelimeleri birden çok anlamda, insanların çözebileceği imgeler terkihi haline koyarken, aynı şiir içinde her biri farklı çağrışımları getiren yeni buluşlarıyla okur karşısına çıkar.

Şiir metnini oluştururken ilgi çekici bir tema seçmek yeterli değildir. İlginçliğin rağbet görmesi için okurun dikkatinin sürekli canlı tutulması gerekmektedir. Dikkatin canlı tutulması sanatçının şiir dilinde kullanacağı tekniklere bağlıdır. Bunların en önemlileri arasında karşıtlık ve karşılaştırmaları saymak mümkündür. Sanatçı, şiirde karşılaştırmalar yapmak için imgelerden, mecazlardan yararlanarak anlatımı algılanabilir hale getirir. Okur bu karşıtlık öğelerini değerlendirerek, tarafını belirlemek ve tercih yapmak durumunda kalır.”Şiirsel yapıtların büyük bölümü yazarın duyduğu yakınlık (sempati) ya da soğukluktan (antipati) hareketle, dikkatimize sunulmuş olan gerece ilişkin bir değer yargısından kalkılarak kurulmuştur. Erdemli kahraman (olumlu) ile kötü kişi (olumsuz), yazınsal yapıtın bu değerlendirici ögesinin dolaysız anlatımını simgeler.”(Tomaşevski 1995.228)

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin usta şairlerden Cahit Sıtkı Tarancı; şiir ve hikaye türlerinde kaleme aldığı eserleri ile Fransız edebiyatından yaptığı şiir tercümeleriyle bilinir. Şiir ve hikaye arasındaki gelgitlerde şiir kazanır. Onun sanatında hikaye türü, geçim sıkıntısını gidermek için bir geçim kaynağı olur. Şiir ilk ve son aşk olarak Cahit Sıtkı'nın fikri sabiti olarak kalmıştır. Ziya'ya Mektupları'nda” Tek ihtirasım güzel şiirler söylemektir. Yeryüzünde türküler söylemiş olmakla iktifa edeceğim.” (Tarancı 2001.220) diyerek bu alandaki tercihini belirler. Şiir dilini oluşturmak için kullandığı teknikler arasında ısrarla kullandığı teknikler vardır. O,şiirlerinde karşıtlığın ve karşılaştırmaların estetik imkânından yararlanan bir sanatçıdır. Eserlerinde, hayat-ölüm, gece-gündüz, gün – karanlık, sevinç - keder, dünya – ahiret, gibi kavramları ve bunlara paralel ortam ve imgeleri sık sık kullanarak şiir dilini oluşturur. Bu çalışmamızdaki amaç:

- 1-Şiirlerinden hareketle kelimelerin ve onların çağrışım değerlerinin, karşıtlıkların ve karşılaştırmaların şiirinin oluşumuna etkisini tespit etmek,
- 2- Karşıtlık ve karşılaştırmaların şiirlere kazandırdığı anlam ve çağrışım değerlerinden hareketle okur muhayyilesindeki gizli metin oluşumuna katkısından söz etmek,
- 3-Şiir dilinin alımlayıcı üzerinde uyandırdığı etkinin, muhatabına verdiği güzellik duygusunun nedenlerinden olarak, Tarancı'nın şiirinde karşıtlık ve karşılaştırma tekniğini nasıl ve nerelerde kullanıldığı araştırmak ve sunmaktır.

Cahit Sıtkı'da Karşıtlık ve Karşılaştırma Tekniği

Karşıtlık ve karşılaştırma tekniği, sanatçıların değişik isimlerle eserlerinde kullandıkları bir tekniktir. Karşıtlık, şiirde kelime, ifade, duygu düşünce ve kavramları zıtları ile birlikte kullanmaya dayalı şaşırtma oyunları içeren ifade tarzlarından biridir. 'Oxymoron', 'kompesitum', 'paradoks', 'kontrast', 'tezat' gibi, yerli ve yabancı kelime ve kavramlarla ifade edilmektedir.

Alışılmamış karşıtlıklar okuyucuyu şaşırtır, böyle şey olur mu dedirtir; sonra düşününce de insan, pekâlâ olabileceğine kani olur. Karşıtlığın şaşırtma motifi, kimi zaman insanları uyarmaya, bilinçlendirmeye, yanlış bilgilerini ve algılarını tashih etmeye, eğlendirmeye, gerçeği başka açılardan göstermeye yöneliktir. Karşıtlık oyunu, kelimelerin kullanıla kullanıla uğradıkları anlam kaymalarını, bozulmalarını, sapmalarını yani gerçekliğe tekabül etmeyen yönlerini açığa çıkarır.(Çetin 2006.227–228)

Şair, düşüncesini daha inandırıcı kılabilmek, benimsetmek, okur muhayyilesinde derinlik oluşturmak, durumlar ve kavramlar arasında ilişkiler ortaya koymak için karşılaştırmalara başvurabilir. Bir şeyi diğeri ile karşılaştırmak sözlükte; "kişi ve nesnelerin benzer ve ayrı yanlarını incelemek için kıyaslamak, mukayese etmek" olarak açıklanmaktadır. (Türkçe Sözlük.2005. 1094) Karşılaştırma ile çevrede var olan, birbiriyle bağlantılı nesnelerin, olayların ve gözlemlerin, benzer ve farklı tarafları, karşı karşıya getirilerek, okurun, bunlar üzerinde fikir yürütmesi, kıyaslamalar yapması ve değerlendirmeye varması sağlanır. Bu tür anlatımlarda zihinsel alanda kaydedilmiş nesnelerin gündeme gelmesi, hayata ait etkilerin ve izlenimlerin yeniden canlanması söz konusudur. Bu düşünce ve değerlendirme anı, zihinsel faaliyetin zengin çağrışımlarla yoğunlaştığı bir andır.

Karşıtlık, kolay çözülen, hemen fark edilen belli bir anlamı içerir. İmgesel anlatımın ağırlıklı olduğu karşılaştırmalar ise daha fazla muhakeme yapmayı, imgelerden anlama varmayı, nesnelere arasındaki özellik ve ilişkilerden hareketle, değerlendirme ve sonuçlara gitmeyi sağlar. Karşılaştırma," epik edebiyatın bir bölümünde de, gerek imgesel bir bilgilenme aracı olarak ve gerekse heyecansal ifadeliliği (ekspresiviteyi)güçlendirme usulü olarak özgül bir kullanım alanı bulmuştur."(Pospelov:1995.372)

Cahit Sıtkı, şiirlerinde karşıtlık ve karşılaştırma tekniğini anlatımı daha da zenginleştirmek için kullanmıştır. Günlük konuşma dilinde kullanılan alışılmış, kanıksanmış, yerleşmiş söyleyişler haline gelmiş, kimi zaman halk diline ait kelimeler, dikkatli bakınca onun elinde derinlikli, özgün, zengin anlamlarla muhatabına ulaşmış, ince zekâ ürünü söylemler olarak şiir halinde okura ulaşmıştır. Tarancı, sanat hayatında şiiri merkeze almıştır. İlk fırsatta şiir üzerine konuşmuş, değerlendirmeler yapmış, mektuplarında, yazılarında sık sık gündeme getirmiştir. O, şiir teorisinden, şiir pratiğine geçişte en önemli vasıta olarak dili görmüştür. Dilin zengin çağrışımlarla yüklü olmasını arzu etmiş, kelimelerini birden fazla anlam oluşturacak olanlardan seçmiş, hayatın içinden kelimelerle şiirini kurmuştur. Şiirden yana olmak, hakkını vermeyi gerektirmiş, o, çok sevdiği bu alanda kalem oynatırken şiir sanatına ait teknikleri ustaca eserlerine almıştır.

Şiirleri ilk günlerden itibaren Peyami Safa ve Nurullah Ataç gibi döneminin ünlü eleştirmenleri tarafından olumlu makalelerle takdir edilmiştir.(Ediboğlu 1968.114) Tarancı bu başarısını şiirlerinde karşıtlık ve karşılaştırma tekniğini de ustaca kullanarak sağlamıştır. Kelimeleri kullanma konusunda çok hassastır. Ziya'ya Mektuplar'ında; "kelimeler arasındaki münasebetleri çoğaltmak, yalnız ahenk münasebetleriyle iktifa etmemek, mısralarda resim, mimari, heykeltıraşlık gibi güzel sanatların meziyetlerinden de istifade etmek ve her şeyden evvel kül mükemmeliyetini elde etmek lazımdır" der. (Tarancı 2001.131) Bir başka yerde de" ifade vasıtamız olan kelimelere gözümüz, kulağımız, elimiz, ayağımız imişler gibi muamele etmek, onları uzviyetimizin parçaları olarak kabul etmek lazımdır." der.(Tarancı 2001. 113) Kelimelere bu denli değer veren sanatçı, onlar içinden zengin çağrışım içeren, canlı hayat dolu çok anlamlı, zeka ürünü olanlarını titizlikle seçer. O, her kelimenin kendine has bir çağrışım özelliği olduğunun, kelimeler arası işbirliğinde bu zenginliğin farkındadır. Cahit Sıtkı'ya göre şiir bir 'évocation' sanatıdır. Kelimeler uyandırdıkları çağrışım ile okuyucuya tesir ederler.(Tarancı 2001.137) Tarancı, kelimelere yüklediği zengin anlamları ve çağrışımları, karşıtlıklar ve karşılaştırmalarla sağlamıştır. Bu usulle okuru yeni dünyalara yönlendirmek mümkün olmuştur.

Çoğu sanatçılarda hayat ve sanat iç içedir. Günlük hayatın kesitleri sanatçı kimliğini şekillendirir, oradan sanat eserine intikal eder. Cahit Sıtkı'nın gezip dolaştığı yerler, akşam buluşmaları, gece hayatı, hayatına ait kesitler, hatıraları, arkadaş çevresi şiirlerde yer alır. Bu ortamların havası ve rengi şiire yansır. Tüm bunların değişik kullanımlarla karşıtlık ve karşılaştırma tekniği kapsamında estetik öge olarak şiire girdiği görülür. Cahit Sıtkı'nın şiirlerinde bu teknik;

- 1.Kelimelerin ilk anlamlarıyla yapılan dolaysız karşıtlık ve karşılaştırmalar,
- 2.Mısralarda şair tarafından oluşturulan anlamdan çıkarılan dolaylı karşılaştırmalar,
- 3.Ferdi - sosyal durum karşıt ve karşılaştırmaları,

- 4.Tercihli karşıtlık ve karşılaştırmalar,
- 5.Tabiat unsurları ile yapılan karşıtlık ve karşılaştırmalar,
- 6.Ortam - çevre karşıtlık ve karşılaştırmaları,
7. Olumlu ile olumsuz arasındaki mesafede kullanılan karşıtlık ve karşılaştırmalar,
8. Karşılaştırma hissi veren dil kullanımları,
- 9.İmgelerle yapılan karşılaştırmalar olarak toplanabilir.

1. Kelimelerin ilk anlamlarıyla yapılan dolaysız karşıtlık ve karşılaştırmalar:

Birbirine zıt kelimeler ve kavramlar, sözlük anlamlarıyla, nitelik ve özellikler belirtilerek verilir. Karşıtlık ve karşılaştırmalarda kelimelerin sözlük anlamlarıyla verilmesi bu tekniğin etkisinde bir değer kaybı oluşturmaz. Her durumda okuyan/dinleyen ilk ögeyi karşıtı ile düşündüğü için metni yorumlama işlemi başlatılmış olur. “İnsan zihninde birbirine zıt kavramlar arasında da bir ilişki bulunduğunu görüyoruz. Biz güzeli düşünürken çirkin'i, küçük'le büyük'ü, az'la çok'u, dar'la geniş'i kolaylıkla ilişkiye sokarız; bunları bir arada düşünürüz. Küçük büyük, aşağı yukarı, sağ-sol, aktan karadan... gibi deyimleşmiş ikilemeleri sık sık kullanırız.

Düşünce ve duyguların dile getirilişi sırasında birbirine karşıt kavramların, olay ve durumların bir araya getirilmesiyle de şiirde güçlü ve etkileyici bir anlatım sağlanabildiği görülmektedir.”(Aksan 1993.113)

Cahit Sıtkı'nın şiirlerinde bu tür kullanımlar çoktur. Gece-gündüz, gün –akşam, dert-neşe, düş-gerçek, yaşlılık-gençlik, kara-deniz, zengin-fakir, hayat-ölüm, dost-düşman gibi karşıtlıklar kullanılmıştır. Bu kelimeler sözlük anlamında şiirde yer almış, şair okurun muhayyilesinde yeni alanlar kurmasına ortam hazırlamıştır.

*Ne mutludur geceler hem sana hem de ona
Pek zalim bir gündüzün hatırasından ırak.¹*

*Nihayet gün bitti; işte beklediğin
Geldi: gece, gece, için kadar engin,
İçin kadar zengin bir gece. (s.71)*

*O biten günle beraber
Aynalarda gece oluş;(s.80)*

Ve şehir sabah akşam bu gürültüdür,

.....

Bacalar tütmekte yakından uzaktan,

¹ Cahit Sıtkı Tarancı, Otuz Beş Yaş, Bütün Şiirleri, Asım Bezirci'nin Derlemesiyle, Can Yayınları 37.Basım, Şubat 2009, s.61 (Tüm şiirler bu kaynaktan alınmıştır.)

.....

Ve kış yaz demeden ve Tanrı'nın günü

.....

Giderler gelirler bu kaldırımlarda

Gül benizli toklar, saz benizli açlar.(s.95)

Şair mısralar boyunca okurun yakasını bir türlü bırakmaz. Ustalığı bu beraberliğin sağlamlığı ve sürekliliği ile ilgilidir. Kelimeleri üst dil yapmanın gayreti içindedir. Bütün teknikler zihinsel hareketliliği sağlamak için kullanılmaktadır. “Gerek günlük dilde, gerekse şiir dilinde karşıt kavramların ve anlamca birbirine karşıt olan önermelerin bir arada kullanılmasının, okuyan/dinleyenin zihninde bir metin çözümlenirken bu kavram ve önermelerin ortaya çıkan karşıtlıkla, daha belirgin bir biçimde canlanmalarına olanak sağladığı görülmekte, böylece, zihinde bir hareketlilik doğurduğuna tanık olunmaktadır. Bir başka deyişle, bir önermenin yanına, ona zıt olan, beklenmeyen bir başkasının getirilmesi, metin çözücü için şaşırtıcı olmakta, metnin etkisi artmaktadır.”(Aksan 1993.114)

2. Mısralarda şair tarafından oluşturulan anlamdan çıkarılan dolaylı karşılaştırmalar:

Şiirler incelendiğinde Tarancı'nın bu bağlamda farklı uygulamalar yaptığı görülecektir. Şöyle bir tasnif yapılabilir:

a. Sebep ve sonuç bağlamındaki karşıtlık ve karşılaştırmalar:

Bu tür karşılaştırmalarda okurun karşısına birbirini ele veren kelimelerle çıkmaz sanatçı. Karşılaştırma yapılmasını arzu ettiği bir konuda önce bir ifadeyi mısraa yerleştirir. Bu kullanımdan sonra gelen ifadeler içinde okur, açıktan açığa bir karşılaştırma kelimesine rastlamaz. Tarancı, *Giderken* adlı şiirde karşıtlığı, sebep ve sonuç muhakemesi yaparak oluşturmayı alımlayıcıya bırakır:

Mektup alırsın, her taraf gül gülistan!

Derken cenaze geçer, her taraf zindan!(s.123)

Mısralarda karşıtlıklar açık olarak söylenmez. Gurbet ortamında mektup alan birinin sevinci ile aynı kişinin yoldan geçen cenaze cemaatinin görüntüsünün hüznünü tespit etmek, bunlarla ilişkili tüm düşünce ve hatıraları ortaya çıkarmak metnin muhatabı için şaşırtıcı ve ilginç olmaktadır. Anlamdan hareketle karşıtlık ifade edilir. Mektup gelince sevinç, cenaze geçince hüznün ve üzüntü insanın iç değerlendirmeleriyle varacağı sonuçlardır. *Bahar* adlı şiirde de, emniyette olmak ve tehlikede olmak, mısralardaki olayların çağrışımları, sebepler ve sonuçlar ile değerlendirildiğinde anlaşılmaktadır.

Gel böyle havada kendini emniyette bil

Bir bakış, bir gülüşle çarpılmak işten değil. (s.126)

Aşağıdaki şiirde de sebep ve sonuç ironik bir dille okura sunulmakta, olacıklara ilişkin zihinsel faaliyet okura/dinleyiciye bırakılmaktadır.

*Hava güzel diye açsam pencereyi,
Sen misin açan? Yağmur yağmaya başlar.*

.....

*Nerden, nasıl bindim ya Rab bu gemiye?
Hangi denize çıksam fırtına kopar.(s.114)*

b. Tek ögeli karşıtlık ve karşılaştırmalar:

Tarancı'nın kimi zaman karşıtlık ve karşılaştırma tekniğini uygularken iki tarafı birlikte şiire almadığı görülür. Ögelerden biri açık olarak verilir, diğer ögenin bulunması, değerlendirilmesi, özelliklerinden gidilerek çağrışımları alımlayıcıya bırakılır.

Anlatımda karşılaştırma ile okuru başka türlü düşündürmeye sevk eden bir niyet sezilir. Şiir cümlesi iki ayrı nesnenin karşılaştırılmasına doğru gitmektedir. Okur kelimelerin çağrışımlarından giderek sanatçının çözmesi için önüne koyduğu karşılaştırma oyununu keşfeder; hatıra, izlenim ve birikimlerinin yardımıyla, verilmeyen diğer nesneyi bulmaya yönelir. Kendisine sunulan ipuçlarının sayesinde karşı nesneyi belirler. Tüm bu zihinsel faaliyet, yazarın okuru sarsmasına, onu metnin içine çekmesine vesile olur. *Gece Şarkısı* adlı şiirinde karşı ögeyi bulmak okura kalmıştır. Yalnız özellikleri verilen karşı öge *akşam-gece*, şairin yönlendirmesi ve verdiği ipuçları yardımı ile ortaya çıkar, bilmece çözülür:

*Âlemde gündüz gönlüme işkencedir
Bence bayram ufukta gün bitince*

*Günün geçit vermez karlı dağlarını
Sanki sihirbaz bir el eritince.(s.150)*

Bir başka şiirde;

*Merhem tutmuyor yarada
Kırıldı kolum kanadım
Gençliğim gitti arada
Ah neden sonra anladım.(s.152)*

mısralarıyla yaşlılık ögesini okura buldurarak, ona, gençlikle yaşlılığın bütün şart ve özelliklerini düşündürmektedir.

c. İmgelerle yapılan karşıtlık ve karşılaştırmalar:

Şiir yazmak, kelimelerin bizde uyandırdığı görüntülerin (imge: hayal) yardımıyla bir şey anlatmak demektir. Başlangıçta anlamsız gibi gelen unsurlar oluşturur şiiri. Bu tür anlatım daha geniş bir dünya kurma imkanı verir okur ya da dinleyiciye. İmgeler kurmaya müsait anlatım zengin çağrışımları olan anlatımdır. Böylesi metinlerle bütünleşmek, onların sevk ettiği yöne doğru yol almak daha kolaydır.

Cahit Sıtkı şehrin görüntüsü ve çarpıklığı içinde var olma mücadelesi veren tabiata ait son unsurların durumunu dile getirir *Şehir* adlı şiirinde. İnsanlar ihtiraslıdır, en küçük bir alanı bile bina, ile doldurmuşlar, bu yetmemiş katları çoğaltarak ağaçları beton duvarlar arasında boğmuşlardır. Gittikçe artan kat sayılarıyla apartmanlar, ağaçların boylarını çoktan geçmişlerdir. Tarancı özgün bir imge ile insanların aç gözlülüğünü dile getirir, yaşanabilir bir kentten, talan edilmiş bir kente gider gelir zihinler:

Kuşlar saçaklarda mahzun kanat çırpır,

Usanmış durur damlar göğe bakmaktan.

...

Ne alışveriştir gel gör bu pazarda;

Ne çeker apartmanlardan ağaçlar (s.95)

diyerek çarpık kentleşmede mahzun kuşların ve iyice sıkışan ağaçların halini yansıtır. Okur, ağaçların garipliğini, çaresizliğini, itilmişliğini içinde duyar.

Cahit Sıtkı, tabiattaki unsurların yardımıyla somut imgeler oluşturmaktadır. *Bu Akşam Vakti Deniz* adlı şiirde bir yandan Fuzuli'nin Su Kasidesi'ne** göndermeler yaparken, bir yandan da gündüz denizi ile akşam denizini karşılaştırır:

Bu akşam vakti deniz,

O bütün hasretimiz,

Sanki gelmiş de dile

Nedamet sesiyle,

Çarparak kayalara,

Çarparak kafalara,

Yetmez mi diyor deniz,

Karada çektiğimiz.(s.90)

İmgeler kurulurken, deniz, kara, nedamet, kelimelerinden yararlanılıyor. Denizin dalgaları adeta bir nedamet duygusuyla kafasını kayalara vurmaktadır. İmgelerde, hayatın kahrını çekmiş, darbelere maruz kalmış bir ruh halinin üretimlerini görürüz. İnsanın yalnızlığı, ümitsizliği, emellerine ulaşamamış oluşu imgelere yansımıştır.

Bir ifadenin şiir olabilmesi için alışılmış, günlük kullanımın dışında yeni çağrışımlarla farklılaştırılmış bir hale getirilmiş olması gerekir. Karşılaştırmalar yapmak, farklılaştırmanın usullerinden biridir. "Şair karşılaştırmalar yapmak için, imgelerden mecazlardan yararlanır; söz gelimi ateşi kırmızı bir çiçek diye adlandırır ya da eski sözcüğe yeni sıfat verir." (Şklovski 1995. 160)

Şiir dilinde imge kullanımı yüksek seviyede derinlik elde etmek için gereklidir. Gündüz, mavi göklerin sözünde durmaması ile son bulmuş, vakit akşam olmuştur. Günün kararmasını durdurmak mümkün değildir, gün ölüyor, hayat bitiyor. Tarancı'nın *Ölümler* adlı seri şiirinin ilkinde imgelerin içinde sunulan karşıtlık ve karşılaştırmalar şöyledir:

Sözünde durmadı mavi gökler

** "Başımı taştan taşa urup gezer avare su"

Gün kararıyor git gide ölüm

.....

Ne yapsam gün doğmuyor gönümde

Sudur akan kendi bildiğince

.....

Çoktandır tekneyi aldı sular

Çoktandır umutlar sende ölüm.(s.114)

Mısralarda gün, ölüm, kelimelerinin anlatıma kattığı ifade zenginliğine, çağrışım genişliğine dikkat edilmelidir.

Sanatçı, çevresindeki sosyal olaylara ilgisiz kalmaz. Cahit Sıtkı II. Dünya Savaşının acısını bizzat yaşamış, savaş esnasında bulunduğu Paris'ten kaçmış, zorluklarla ülkesine dönebilmiştir. * * * Dünyadaki gelişmeler, şairi imgelerle karşılaştırma yapmak durumunda bırakır. İkinci Dünya Savaşı öncesi memleketlerin durumunu, şen, bacası asude tüten ocaklar olarak anlatmış; ancak bu huzur, savaş sebebiyle bozulmuş, dünya tanınmaz hale gelmiştir. İmgelerle yapılan karşılaştırmalarda okur, daha fazla meşgul edilmektedir. O, imgeleri çözerken, karşılaştırmaları düşünürken, eserle derinliğine buluşması sebebiyle şiiri yeniden yazmaktadır. *Bir Haritam Vardı Benim* şiiriyle güzel dünyanın ve yaşanamaz hale gelmiş bir dünyanın durumu imgelerle ifade edilmiştir:

Karalı ve denizli renk renk memleketli

Mektup hatırası bir hatıram vardı benim

.....

Ağla gözüüm ağla hatıramız kan içinde.(s.155)

3. Ferdi - sosyal durum karşıtlık ve karşılaştırmaları:

Karşılaştırmalar kimi zaman bir halden başka bir hale geçişle ilgilidir. Sakin bir insanın öfkelenmesi, uyuyan bir adamın uyanması gibi. Cahit Sıtkı *Bahar* adlı şiirinde:

Kim bilir ne oldu ne bitti gece uyurken

Uyandım ki tabiat o değil başkasıdır.(s.126)

Kim ne bilsin neydi beni uyutan?

* * * İkinci Cihan Savaşında Paris'in düşmesi üzerine orada bulunan üç beş arkadaşıyla –bunların arasında şair Oktay Rıfat'ta vardır.- bisikletle Marsilya'ya kaçan buradan da yurda dönmek imkanını bulan Cahit Sıtkı" ifadelerinden de anlaşıldığı gibi ikinci dünya savaşını bizzat yaşamıştır.(Baki Süha Ediboğlu, Bizim Kuşak ve Ötekiler, Varlık Yayınları, İstanbul 1968 s.115)

Uyanmadığım o sabah uykudan.(s.146)

diyerek önceki uyur halden, uyanık duruma geçişteki farklılığa dikkat çeker. Karşıtlığın getirdiği değişik ayrıntılar doğal olarak yine anlatımı güçlendirici bir öge şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Arslan adlı başka bir şiirinde;

Bir gezin iki gezin gün geçmiyor

Otur memleketi düşün gün geçmiyor.(s.130)

mısralarıyla Cahit Sıtkı, cezaevine düşen arkadaşı Vedat Günyol'un durumunu anlatıyor. Cezaevi şartlarında yalnızlık, hasret, öfke duyguları içinde halden hale girmek boştur. Oranın şartları, 'içerisi' ve 'dışarı' okura sezdirilerek kendi hayatında ya da bir tanıdığı vasıtasıyla oradaki hayata ait hatıralar canlandırılır. Orada 'gezinmek' de 'düşünmek' de durumu değiştirmiyor.

4. Tercihli karşıtlık ve karşılaştırmalar:

Sanatçı şiirde, kimi zaman okuru muhatap alarak yakınına kadar davet eder, kimi zaman mısralarında okura seslenir. Kelimelere farklı anlamlar yükleyerek onu şaşırttığı gibi, yeri geldiğinde, karşıtlıklarla onu, bir yerden başka bir yere zihinsel olarak taşır. Karşıtlıkların sarsıcı gücüne okuru ortak ettiği zamanlar da olur. Bir bahar mevsimini anlatırken tabiatın güzelliğinin herkese ayrı ayrı bir şeyler söyleyeceğini belirtir. Karşıtlığı seçmek okura kalmıştır, şen mi olsun hazin mi? :

Bir türkü söylenmede kendiliğinden

Nasıl dinlersen öyle şen veya hazin.(s.136)

5. Tabiat unsurları ile yapılan karşıtlık ve karşılaştırmalar:

Karşıtlıkları okura buldurmak ve okuru şiir ortamına çekmek için şair mevsimlerin değişikliğini mısralara yerleştirir. Mısralardaki işaretlerden hareketle ve onların toplamının verdiği bilgi ile okur, mevsimlerin karşılaştırmasını yapar. Güz mevsiminde ağaçların, rüzgarı ve soğuk günler içinde her günü bir işkence olan durumu ile ilkbahar mevsimindeki bülbüllerle iç içe zamanları karşılaştırır. Şair ilkbaharın tüm özelliklerini, tabiatın durumunu, güz mevsiminin hüznünü ağaç üzerinden okurun dikkatine sunar.

Güzü duymaya görsün ağaç

Artık her günü bir işkence

.....

.....

Göz kırparken ona yıldızlar

Baharında sanıp kendini

Çağırır eski bülbüllerini.(s.138)

6. Ortam - çevre karşıtlık ve karşılaştırmaları:

İnsan bir çevrede ve kendine uygun bir ortamda hayatını sürdürür. Yaşadığı süre içinde çevreden aldığı izlenimler zihninde farklı şekillerde yerleşir. Her insanın çevresiyle ilgili değişik intibaları vardır. Tüm bunlar bir şiiri okurken harekete geçer. Şair yaptığı karşılaştırmalarla insanların daha önce şahit olduğu birtakım gözlemleriyle işbirliği yapar. Tarancı bu usulü de şiirlerinde kullanmış şehrin şen ve coşkulu durumu ile mezarlık ortamının sükûnunu ve sessizliğini okurun dikkatine sunmuştur. Okur bu iki alanda yaptığı karşılaştırma ile zengin çağrışımların içine itilmiştir. *Mezarlık* adlı şiiri “ve” bağlacıyla başlatarak öncelerin değerlendirilmesinden sonra şöyle söyler:

*Ve şehrin şenliğine karşılık
Susar servileriyle mezarlık
Susar ve hatırlatır:-Bu kırık
Aynadaki hazin perişanlık.(s.140)*

Okur, buradaki karşılaştırmalarla hatıralarını ve gözlemlerini yeniden tazeler. İnsan ruhunu sarsan bir hadiseyle şiirin mısraları arasında karşılaşınca, dikkatle satırları takip eder.

Cahit Sıtkı da mezarlık en önemli bir mekandır. Hayat ve ölüm temalarının kesiştiği yer mezarlık olur çoğu zaman. Ne ki Tarancı mezarlıktan hoşlanmaz. Çünkü ölümden de hoşlanmaz. Bir şiirinde mezarlık çarşı, pazarla karşılaştırılır. Şair, okurun her iki alanı da değerlendirmesini arzu ederek kendi dünyasında, bu alanlara ait izlenimlerini ve hatıraları canlandırmalarına zemin hazırlar. Yazarın tasarladığının daha ötesinde yenedünya kurmak artık okura kalmıştır. *Hareket* adlı şiirde karşılaştırılan ortamlar tabii bir dil ile verilmiştir.

*Müzeden hoşlanmam,
Mezarlıkta isim olmaz,
Çarşı pazar dururken,
Nerde bereket ben orda.(s.117)*

Tarancı ortam karşılaştırmalarında okuru peşinden sürükler. Bir alandan diğer alana süratle intikal sağlar. Okur bir gökyüzündedir martıyla beraber, sonra hemen dalgaları mekân tutar. Her iki ortamın şartları, intibaları ve hayalleri okurun zihninde belirir. *Bahar Sarhoşluğu* şiirinde, çıkmak ve inmek durumları da ustalıkla yerleştirilmiştir mısralara:

*Süt beyazı bir martıyım,
.....
Bir kanat vuruşta bulutlardayım
Bir süzülüşte vatanım dalgalar.(s.143)*

7. Olumlu ile olumsuz arasındaki mesafede kullanılan karşıtlık ve karşılaştırmalar:

Cahit Sıtkı olumlu ile olumsuzu bir arada kullanarak da şiir estetiğini kurar. Olumlu özellikler, olumlu durum; olumsuz unsurlarla karşılaştırıldığında zihinsel olarak farklı çağrışımlar içine girmek mümkün olmaktadır. Olumlu ile olumsuz arasındaki mesafede hareket halinde bulunan okur muhayyilesi, uzak mesafelerde olan biteni ya da daha önceki tecrübelerini bulunduğu zamana taşıyarak, sanat nesnesiyle ilgilenmek durumunda kalır. *Memleket İsterim* şiirinde olumlu ile olumsuzun karşılaştırılması, anlatımı üstdil haline getiren unsurlar arasında önemli bir yer tutmuştur. *Ölümden Sonra* adlı şiirin son üç mısraında “var” “yok” karşılaştırması şöyle yapılıyor:

Öylesine karanlık ki gecemiz

Ha olmuş ha olmamış penceremiz

Akarsuda aksimizden eser yok.(s.146)

Cahit Sıtkı'nın şiirlerinde olumlu ile olumsuzun mücadelesi dikkat çeker. Hikayelerinde de zaman zaman bu karşıtlık görülmektedir. Hikayelerinde kadın şehvete açık sevgilidir. Bir yerde tüm merhamet kanatlarıyla şefkate hazır bir annedir. Bu iki kutuplu şiir eksenini, şiirin denge unsurudur. Okur iki taraf arasında gider-gelir.

8. Karşılaştırma hissi veren dil kullanımları:

Okur karşılaştırmalarla kimi zaman şaşırtılır. Bir birinin zıddı gibi duran kelimeler aslında birbirini tamamlar. Okur aşağıda verilen örnekte şairin ustaca kullanımı sonucu *gelir gelmez* kelimeleri ile karşılaşınca bir karşılaştırma yapıldığını düşünür. Ancak bu kelimeler birbirini tamamlayan bir ikili oluşturmaktadır. *Gelir gelmez* söyleyişi bağ fiil göreviyle okuru şaşırtmaktadır. *Hatıralar* şiirinde bu uygulama dikkatimizi çeker:

Bilmem ki hatıralar

Ne istersiniz benden

Gelir gelmez sonbahar.(s.148)

Bu tür karşılaştırmalarda aslında olmayan bir durum varmış gibi okura sunulur. Okur bir an için teklif edilen durumun olacağını var sayarak zihinsel faaliyetini yürütür, öz evrenini kurar. İki alan arasındaki bağıntı okura anlatımı sürdürme işini verir. Bu durumda okur farklı bir görev yüklenmektedir. Okur yeni imgelerle şairin mesajını sürdürür.” Etken bir varlıktır okur. Sayfa üzerinde toplanmış belirtkelerden yola çıkarak, elindeki gerecin yani belleğinin yardımıyla yeniden bir görüntü ya da serüven kurar.” (Yücel 1976.16) Tarancı okuru bu açıdan şiiriyle bütünleştirir:

.....

Sorulsa çocuk bahçesidir derim,

Karşı bayırdaki mezarlık .(s.157)

Tarancı okuru şaşırtmayı sevmektedir. Gece, gündüz, hayat, ölüm, gün, karanlık, zengin, fakir gibi karşıtlıklar arasında, ilk bakışta karşıtlık gibi gelen uygulamalar yapar. Ancak anlam bütünlüğü,

içinde karşıtlık içermediği anlaşılır. Şiirlerinde sık sık geçen gün, gündüz, akşam, karanlık, gece gibi karşıtlıklardan okuru sarsan bir uygulama şu mısralarda da belirgin olarak vardır. *Ben Aşk Adamıyım* adlı şiirde tevriye oyunuyla okur şaşırtılmaktadır:

*Gün gelip gidersem şayet,
Öyle severekten gideceğim ki ,
Karanlık kıyılardan bile olsa,
Candan selamlarım,
Civarımdan geçen gemileri. (s.173)*

Tarancı gün kelimesini *gündüz* anlamında değil *günün birinde, günlerden bir gün*, anlamında kullanmıştır. Bir satır sonra gelen karanlık kelimesinin karşıtı gibi düşünölmeye müsait kelimenin şair tarafından ustalıkla mısraa yerleştirdiği anlaşılır.

Şiirlerinde Karşıtlık ve Karşılaştırmaların Yeri

Karşıtlık ve karşılaştırma tekniği, şiir içinde yan yana, alt alta, bölüm bölüm, başta ve sonda olmak üzere kullanılmıştır. Bazı şiirlerden hareketle bu tekniğin yeri ile ilgili örnekleri sunmaya çalışalım.

Cahit Sıtkı kimi zaman karşılaştırmasını girişte ve bitişte sunar. Aradaki mısralar karşılaştırılan kavramların özellikleriyle geçilir. Anlatılarda yazarın yavaşlatma tekniği olarak kullandığı iç içe hikaye, diyalog, tasvir gibi tekniklere karşılık, şiirde, Tarancı'nın karşılaştırma kavramlarının arasını açarak ve karşı ögeyi en sonda vererek, okurun dikkatini son satıra kadar canlı tutmaya çalışır. Onda zaman, vakitlerden gecedir, mevsimlerden sonbahar. Hayatın ölüme yaklaştığı anlar hayatın son demleridir. Onun durduğu veya bulunduğunu hissettiği yer sınır çizgisidir. Sitem sonbaharadır. Sonbahar yaşama barışının bozulduğu bir mevsimdir. Tüm renkleriyle tabiatın ölümünü hatırlatır. Önü kııştır, bütün acımasızlığıyla baharın tazeliğini yazın neşesini alıp götürecektir. *Sulh Bir Hatıra Oldu* adlı şiirde O, sonbaharı sitemle karşılarırken yazla karşılaştırır:

*Böyle mi gelecektin Eylül? Farkında mısın;?
Ne başka bir bahara verdin bahçemizi
.....
Gün sakindi, gece yıldızlı yaşamak güzel
Geçen yaz mevsimiyle sulh bir hatıra oldu (s.154)*

Son mısradaki sulh kelimesi verilmiş karşılığını bulma ve karşılaştırma yapma keyfiyeti okura bırakılmıştır. Şiirin bittiği noktada şair, muhatabını bırakmamakta, okur, şairin son mısraa yerleştirdiği kelimenin karşıtını başa dönerek aramak zorunda kalmaktadır. Okuru rahat bırakmayan şairin hünerini bu uygulamada görmek mümkündür. Sonbaharın çatışmanın başladığı, sıkıntuların arttığı adeta bir harp ortamının şartlarıyla insanı baş başa bıraktığı gerçeği okura buldurulur.

Bazı karşılaştırmalar bölümler halinde yapılır. Şair şiirin ilk mısralarında bir durumu belirten ifadeler kullanır. Gündüz-gece, hayat-ölüm, sevinç-üzüntü, gençlik-yaşlılık gibi karşıtlıklardan birinin özelliklerini sıralar, sonra diğer ögeye geçilir. Onun özellikleri de sıralanarak iki bölüm halinde karşıtlık

okurun dikkatine sunulur. Tarancı'nın *Yanlış Bilmesinler Beni* adlı şiirinde, hayat ve ölüm iki bölüm halinde ifade edilir:

Bahçem ağaçlardan, çiçeklerdendir;

Evim taştan yapılmış.

Annem kardeşim gibi severim

.....

Bu ağaç servi olmadan

Bu taşa kitabem yazılmadan

.....

Yanlış bilmesinler beni...(s.159)

Cahit Sıtkı kimi zaman karşılaştırma alanlardan bir tanesini ifade ederek okurun önüne çıkar. Gece ile gündüzün karşılaştırıldığı şiirde sadece gecenin adı geçer. Şiirde bazı özellikleri ile gündüze atıf yapılır. Şiir gece ile başlar karşıda gündüz vardır. *İnsan Hıçkırıkları*'nda okur geceden gündüze yönlendirilir; devamında tekrar geceye geçilir: İşte gece, gündüz ve yine gece yolculuğu:

Geceyle bir durgunluk oldu suda

Balıklar yosunlar gibi uykuda.

Dallarda rüzgâr hıştırtısı dindi

Bütün kuşlar yuvalarında şimdi.(s.179)

...

Tarancı önce ile sonrayı, evvel ile şimdiyi dönem bağlamında da değerlendirmektedir. Ögelerden biri verilerek daha geniş bir alanda muhatapın tarama yapması sağlanır. Bütün tarihi, siyasi, ekonomik geçmiş üzerinden yeni durum değerlendirilir. Bu dönem siyasi ortam olarak daha belirgindir kimi zaman: Sekiz mısralık *Atatürk'ü Düşünürken* adlı şiirinde karşılaştırmalar, dördlük sonu ve dördlük başı mısralarıyla yapılır.

...

Eskiden sonbaharın bir güzelliği vardı

Gel gör ki Atatürk'ün ölümünden bu yana.(s132)

...

Sonuç

Görüldüğü gibi şiir, sanatçı hüneri ile var olan bir üst dil ürünüdür. Kelimelere sanatçı tarafından verilen yeni anlamlar, kelimeler arasındaki ilişkiler estetik oluşumu sağlıyor. Elbette şiirin kuruluşunda devrede olan daha birçok unsur vardır. Bunların metin boyunca ustaca kullanımı şairin başarısıdır. Sanat

eserinin insanlarda geliştirdiği güzellik duygusu, alımlayıcının esere ilgisi nispetinde olmaktadır. İyi şiir ilgi çeken şiirdir. Özüne sindirilmiş tekniklerle dikkatleri çekmeyi başaran şiirin kalıcılığı söz konusudur. Bu sebeple şair türlü tekniklerle muhatabını esere bağlamak, ardından sürüklemek gayreti içindedir.

Cahit Sıtkı, şiiri var eden unsurlar arasında önemli bir yer tutan karşıtlık ve karşılaştırma tekniğini farklı uygulamalarla şiirin yapısına almıştır. Bu teknik ile okurun muhayyilesinde yeni bir dünya kurmasını sağlamış, okuduğu/dinlediği sanat nesnesine paralel yeni bir gizli metin oluşturmayı başarmıştır. Kelime ve kavramların çağrışımlarının evreninde okurun izlenimleri, hayalleri, hatıraları harekete geçirilmiş, sevilen, beğenilen sanat eserleri ortaya çıkmıştır

Şiirde okura kendi evrenini kurma imkanı veren, dil ürünü olan söylemi ilgi çekici bir estetik nesne haline getirmeye yarayan karşıtlık ve karşılaştırma tekniğini, Cahit Sıtkı da şiirlerinde ustalıkla kullanmıştır.

Kaynaklar

- 📖 ÇETİN Nurullah, Prof, Dr; **Şiir çözümleme Yöntemi**, Öncü Kitap, 4. Baskı Ankara 2006.
- 📖 DOĞAN Aksan, Prof, Dr; **Şiir Dili Türk Şiir Dili**, Be-Ta Basım-Yayımları A.Ş. İstanbul 1993.
- 📖 EDİBOĞLU Baki Süha; **Bizim Kuşak ve Ötekiler**, Varlık Yayınları, İstanbul 1968.
- 📖 POSPELOV Gennadiy.N.; **Edebiyat Bilimi**, Çeviren: Yılmaz Onay, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1995.
- 📖 ŞKLOVSKİ Viktor, **Öykünün ve Romanın Kuruluşu**; Yazın Kuramı, Derleyen, Tzvetan Todorov, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, I. Baskı 1995
- 📖 TARANCI Cahit Sıtkı; **Otuz Beş Yaş**, Bütün Şiirleri, Asım Bezirci'nin Derlemesiyle, Can Yayınları 37. Basım, Şubat İstanbul 2009, (Alıntılarda parantez içinde verilen sayfa numaraları bu baskıya aittir.).
- 📖 TARANCI Cahit Sıtkı; **Ziya'ya Mektuplar**, Varlık Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2001.
- 📖 TOMAŞEVSKİ Boris, **Tema Örgüsü; Yazın Kuramı**, Derleyen Tzvetan Todorov, Çeviren: Mehmet Rifat, Sema Rifat, Yapı Kredi Yayınları, I. Baskı, İstanbul 1995.